

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОБОТІ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ

У статті висвітлена актуальність використання проектної діяльності у соціально-педагогічній роботі з багатодітними сім'ями. З'ясовано, що багатодітні родини перебувають у складних життєвих обставинах, які заважають такій сім'ї виконувати свої традиційні функції. Для вирішення їх проблем важливо, щоб соціально-педагогічна робота з такими сім'ями велася з використанням інноваційних методів і технологій, серед яких важливе місце сьогодні займає проектування. Наводиться приклад соціально-педагогічного проекту підтримки багатодітних сімей "Відкрите серце".

Ключові слова: багатодітна сім'я, проектна діяльність, проект, проектування, соціальний проект, соціально-педагогічний проект, проектна діяльність у роботі з багатодітними родинами.

Постановка проблеми. Незважаючи на складні умови розвитку сучасного суспільства, сім'я і надалі виступає надзвичайно важливим соціальним інститутом у державі, оскільки саме в ній проживає близько 90% всього населення. Як ми знаємо, саме із родини починається формування кожної особистості, оволодіння нею різноманітними соціальними ролями, що в подальшому впливає на розвиток всього суспільства. Орієнтація сучасних українських сімей на малодітність та бездітність, у поєднанні з низкою інших соціальних проблем, призвели до посилення у системі сімейних стосунків кризових явищ. Зокрема, актуальності набуває аналіз проблем сучасних багатодітних сімей в Україні та застосування інноваційних підходів до їх вирішення, де, поряд із традиційною системою роботи з такими сім'ями, ми вбачаємо використання проектної діяльності.

Важливою особливістю професійної діяльності соціального педагога/соціального працівника є пошук нестандартних рішень для розв'язання соціально-педагогічних проблем різноманітних соціально вразливих груп, зокрема, багатодітних сімей. Проте, кожна ідея, ініціатива потребують обґрунтування, підтримки певних організацій чи впливових осіб, відшукування коштів на реалізацію тощо. Це пов'язано із звертаннями в різні соціальні інституції, участю в конкурсах, що, в свою чергу, вимагає аргументованих пояснень, формулювання конкретних цілей та завдань, опис видів діяльності логічно викладених та відповідно оформлених. Все це є складовими проектної діяльності як невід'ємної частини реалізації соціальних ініціатив на різних рівнях (державному, регіональному, локальному). Тому соціальні педагоги/соціальні працівники мають володіти навичками проектування, прогнозування та моделювання як базовим інструментарієм проектної діяльності на всіх рівнях. Цей інструментарій динамічно розвивається і є системою знань, що використовується у світовій практиці розробки та впровадження ефективних соціальних проектів та програм [1, с. 3-7].

Мета статті – теоретично обґрунтувати можливість використання проектної діяльності у наданні соціально-педагогічної допомоги і підтримки багатодітним сім'ям.

Результати теоретичного дослідження. Згідно Закону України "Про охорону дитинства" багатодітна сім'я – це сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, до закінчення навчальних закладів, але не довше, ніж до досягнення ними 23 років [4].

За даними соціологічних досліджень в Україні нараховується близько 396,2 тис. багатодітних родин, з них 298,4 тис. сімей мають по троє дітей, 64 тис. – по четверо, 34 тис. – по п'ятеро; майже 1,7 тис. сімей виховують по десятеро і більше дітей. У цілому частка багатодітних сімей в Україні становить близько 3% від загальної кількості сімей, але в них проживає майже 17% всього населення. Найбільше багатодітних родин налічується у Рівненській, Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській та Волинській областях. Характерною також є тенденція до зменшення кількості таких сімей в Україні, оскільки вони є найбільш уразливими в сучасних соціально-економічних умовах і близько 67% усіх багатодітних родин є малозабезпеченими [7]. У зв'язку з цим багатодітні родини не завжди самостійно знаходять вихід зі складних життєвих обставин і тому потребують професійної підтримки фахівців, а саме соціального педагога/соціального працівника, який має використовувати проектну діяльність для більш ефективного вирішення різноманітних проблем даного типу сімей.

Сучасні наукові дослідження сім'ї і сімейного виховання (Т. Алексєєнко, Н. Заверико, І. Зверева, А. Капська, В. Кравець, Ж. Петрович, В. Поставий, І. Трубавіна та ін.) засвідчують багатоаспектність

проблеми соціально-педагогічної допомоги багатодітній сім'ї, а саме: представництво інтересів сімей та дітей (Ж. Петрович, Т. Семигіна, В. Турський та ін.), зміст соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей (М. Докторович, С. Калаур, В. Костів, І. Трубавіна), технології та напрями професійної діяльності соціального педагога з сім'єю (Т. Алексеєнко, Л. Завацька, А. Капська, З. Кияниця, Г. Лактіонова, І. Пеша, Т. Семигіна, І. Трубавіна та ін.). Але, незважаючи на значну кількість наукових доробків, проблема соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями з використанням проектною діяльності є майже не розробленою та маловивченою, що і стало предметом наших наукових пошуків.

Термін "*проект*" наразі широко використовується у різних сферах суспільного життя. Це процес створення прообразу можливого об'єкту чи стану. Різні варіації цієї категорії можна знайти у діяльності, пов'язаній, насамперед, з конструюванням, архітектурою, у технічних галузях. У другій половині ХХ століття проектування починає використовуватися і в гуманітарній сфері.

Проектна діяльність розглядається багатьма вітчизняними і зарубіжними науковцями з різних позицій (Н. Вахняк, С. Гончаренко, Т. Єжак, І. Єрмаков, О. Ляшова, Є. Кагаров, М. Крупеніна, Н. Пахомова, О. Пехота, Є. Полат, О. Рибіна, О. Савченко, Г. Селевко, З. Таран та ін.) і використовується у роботі державних закладів, установ, громадських організацій та об'єднань.

Закономірним результатом проектною діяльності є *проект*. За останніх сто років проекти стали неодмінною складовою суспільного прогресу, підтвердженням чого є впровадження численних економічних, політичних, соціальних, педагогічних, культурологічних, екологічних та інших видів проектів. Для нашого дослідження досить важливим є визначення необхідності використання проектною діяльності у соціальній сфері та визначення сутності соціального проекту. Так, Басюк Т. П. та Безпалько О. В. охарактеризували *проект* як сукупність скоординованих дій із певними точками відліку та закінчення з метою досягнення певних цілей із встановленими строками, витратами та параметрами виконання. *Соціальний проект* був визначений ними як сукупність технологічних, управлінських та організаційних рішень, спрямованих на вирішення соціальних проблем, поліпшення соціокультурних умов життєдіяльності особистості, проведення необхідних соціальних змін. Також вони розглядають *соціально-педагогічний проект* як сконструйоване соціальне нововведення, метою якого є вдосконалення соціально-педагогічних процесів (розвитку, освіти, виховання, соціального становлення особистості) у певних соціокультурних умовах [2, с. 506-509; 6, с. 204-207].

Єрмаков І. Г. зазначає, що *проектна діяльність* – це конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту.

До основних вимог організації проектною діяльності належать: окреслення конкретної проблеми, розв'язання якої вимагає знань, дослідницької діяльності, критичного всебічного аналізу та пошуку; теоретична, практична, пізнавальна значущість очікуваних результатів (наприклад, доповідь на науково-практичній конференції, публікації в наукових виданнях); самостійна діяльність учасників проекту (індивідуальна, парна, групова); структурування змістової частини проекту із зазначенням поетапних результатів; використання системи наукових методів дослідження, яка передбачає певну послідовність дій: визначення об'єкта, предмета, завдань дослідження; окреслення гіпотези дослідження; відбір методів дослідження; збір, систематизація, аналіз інформації; обговорення результатів роботи (презентація, публікація, веб-сторінка, тощо); підбиття підсумків, оформлення та презентація результатів; оцінка проекту; висновки, планування нових проблем дослідження [3].

Ефективність застосування проектною діяльності залежить від рівня підготовки суб'єкта до організації здійснення даної діяльності, у даному випадку – соціального педагога/соціального працівника. Він повинен володіти такими вміннями: інтелектуальними (працювати з інформацією, аналізувати, систематизувати, узагальнювати, встановлювати асоціації з раніше вивченим, робити висновки; творчими (висувати ідеї, знаходити варіанти розв'язання проблеми, передбачати можливі наслідки рішень); комунікативними (відстоювати власну точку зору, знаходити компроміс, прогнозувати свій результат); соціальними (відповідати за результати своєї праці, розуміти і поважати точку зору інших) [5].

Серед переваг організації та використання у роботі з багатодітними сім'ями проектною діяльності слід назвати такі: урізноманітнення дозвілля та задоволення інтересів як батьків, так і дітей у сферах науки, техніки, мистецтва, спорту тощо; формування батьківської компетентності, розвиток дружніх, творчих, емоційно-насичених стосунків між членами сім'ї та між іншими родинами; охоплення проектною діяльністю великої кількості сімей, які мають спільні інтереси; налагодження контактів із різними установами, підприємствами, організаціями, підвищення ефективності взаємодії з ними та встановлення нових ділових контактів; залучення до проектною діяльності батьківської громадськості, налагодження співпраці батьків і дітей; розвиток таких важливих якостей батьків і дітей, як взаємодія, взаємодопомога, самовдосконалення, самореалізація, відповідальність за власну роботу тощо; залучення до організації та проведення змістовного дозвілля дітей із багатодітних сімей та усіх членів їх родини; сприяння активності, творчості, цілеспрямованості, наполегливості учасників проектною діяльності; формування вмінн самостійно працювати для вирішення різноманітних проблем; розвиток інтелектуальних здібностей, смаків, інтересів; удосконалення уміння планувати, наполегливо працювати, приймати самостійні рішення та об'єктивно оцінювати результати своєї діяльності тощо.

Саме тому, враховуючи актуальність даної проблеми, ми розробили *проект соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей "ВІДКРИТЕ СЕРЦЕ"*, який плануємо здійснювати на регіональному рівні (м. Ніжин та Ніжинський район Чернігівської області). Основною *метою* проекту є забезпечення сприятливих умов для найповнішої реалізації багатодітної сім'єю своїх функцій, вирішення основного кола її проблем шляхом створення при Центрах СССДМ Служби підтримки та самопомоги багатодітних сімей.

У ході реалізації проекту будуть реалізовані наступні *завдання*: упорядкування роботи щодо соціальної, соціально-педагогічної, психологічної підтримки багатодітних сімей м. Ніжина та району, надання їм соціальних послуг; забезпечення функціонування системи соціально-консультативної допомоги багатодітним сім'ям; створення максимально сприятливих умов для оздоровлення членів багатодітних сімей, в першу чергу, дітей; вирішення проблеми тимчасової трудової зайнятості підлітків під час літніх канікул та працевлаштування молодих людей з багатодітних сімей; поліпшення житлових умов багатодітних сімей; забезпечення умов для проведення дозвілля і культурного відпочинку багатодітних сімей; підтримка обдарованих і талановитих дітей з багатодітних сімей; підвищення педагогічної культури батьків багатодітних родин; покращення психологічного клімату у сім'ях; підвищення авторитету багатодітної сім'ї у громаді, формування у підростаючого покоління бажання створювати міцні багатодітні родини тощо.

Об'єктами соціально-педагогічної роботи в межах соціально-педагогічного проекту "ВІДКРИТЕ СЕРЦЕ" виступатимуть: багатодітні сім'ї м. Ніжин (261 родина, де проживає 887 дітей станом на 01.01.2015 рік) та Ніжинського району (203 родини, де проживає 699 дітей, станом на 01.01.2015 рік) Чернігівської області.

Суб'єктами соціально-педагогічної роботи в межах соціально-педагогічного проекту "ВІДКРИТЕ СЕРЦЕ" є фахівці соціальної сфери Міського та районного Центрів СССДМ; соціальні педагоги та психологи ЗНЗ; викладачі кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи; кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; волонтери; Служба у справах дітей; Міськрайонний Центр зайнятості; Відділ у справах сім'ї та молоді при Ніжинській міській Раді; Відділ з питань сім'ї, молоді та спорту при Райдержадміністрації; Управління соціального захисту населення.

Тривалість проекту – 24 місяці (січень 2016 р. – січень 2018 р.).

Фінансування проекту має здійснюватися за рахунок коштів обласного, місцевого та державного бюджету, спонсорських благодійних внесків, громадських організацій тощо.

У ході реалізації проекту будуть використовуватися наступні *форми та методи роботи*: лекції, диспути, круглі столи, педагогічні практикуми, батьківські всеобучі, обговорення педагогічних ситуацій, комплекс тренінгових занять, перегляд фільмів на педагогічну тематику, години спілкування, благодійні акції, дозвілєві заходи, написання творів, індивідуальні та групові консультації, тести та опитувальники, проєктивні методики та ін.

Ключовими *заходами проекту* будуть: набір фахівців і волонтерів; організація Служби підтримки та самопомоги багатодітним сім'ям; інформування громадськості та всіх соціальних закладів м. Ніжин і району про організацію Служби підтримки та самопомоги багатодітним сім'ям (ЗМІ, веб-сторінки, соціальна реклама); розробка методичних матеріалів; підведення підсумків проекту та оцінка його результативності.

Реалізація проекту дасть можливість: створити Службу підтримки та самопомоги багатодітним сім'ям; розробити і реалізувати програму соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей; окреслити та сприяти вирішенню кола проблем багатодітних сімей міста та району; скоординувати зусилля місцевих і обласних органів виконавчої влади, громадських та релігійних організацій, благодійних фондів щодо вирішення проблем багатодітних сімей; створити сімейні клуби спілкування, спрямовані на зміцнення та популяризацію сімейних цінностей, що в свою чергу сприятиме зміцненню інституту сім'ї; підвищити педагогічну культуру батьків багатодітних родин та культуру міжособистісних відносин в усіх членів цих сімей; підвищити авторитет багатодітної сім'ї у громаді через ЗМІ шляхом публікацій, виступів, веденням просвітницьких програм; організувати благодійні акції по збору речей для багатодітних сімей; здійснювати щорічний моніторинг та оцінку результатів проекту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ми можемо припустити, що використання проектної діяльності є важливою технологією соціально-педагогічної допомоги багатодітній сім'ї як соціально вразливій категорії населення. В основі проектної діяльності знаходиться взаємодія об'єктів та суб'єктів, яка полягає в співпраці, пізнанні, спілкуванні двох сторін. Вміння соціального педагога/соціального працівника ефективно організувати та впровадити технологію проектування в процес соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями є показником високого рівня його професійної компетентності, оскільки проектування належить до прогресивних інноваційних технологій XXI століття і є важливим соціально-педагогічним засобом допомоги та підтримки багатодітних сімей у складних життєвих обставинах.

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновок, що використання проектної діяльності у роботі соціального педагога/соціального працівника із багатодітними сім'ями є інноваційною творчою технологією вирішення різноманітних проблем даного типу сімей, яка дає можливість спеціалістам

успішно реалізувати поставлену мету та завдання щодо соціально-педагогічної допомоги та підтримки багатодітних сімей. Перспективою нашого дослідження є науковий супровід впровадження вищезазначеного соціально-педагогічного проекту допомоги багатодітним сім'ям, які в даний час є вразливими і перебувають у складних життєвих обставинах.

Використані джерела

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування [навчальний посібник] / Ольга Безпалько. – К., 2010. – 127 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [За заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
3. Єрмаков І. Г. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати / Іван Гнатович Єрмаков. – К., 2003. – 500 с.
4. Закон України "Про охорону дитинства" [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Проектні технології у дошкільному навчальному закладі / [упоряд. Ю. Д. Буракова] – Х.: Вид. група "Основа", 2009. – 204 с.
6. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [За заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
7. Соціальний захист та підтримка багатодітних сімей (стаття 2 липня 2014 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article.

Bukiy T. V.

THE USE OF PROJECT ACTIVITY IN THE WORK WITH LARGE FAMILIES

Orientation of modern Ukrainian families on the small number of children and childlessness, combined with several other social problems have led to the strengthening in the system of family relations crisis events. In particular, the urgency is the analysis of the problems of modern large families in Ukraine and innovative approaches to address them, where, along with the traditional system of work with these families, we see the use of project activity.

Socio-pedagogical project is constructed social innovation, which aims to improve socio-educational processes (development, education, training, social formation of personality) in some socio-cultural conditions.

The use of project activity is an important technology of socio-educational assistance to large family as socially vulnerable population. At the heart of the project is the interaction of objects and subjects, which is in cooperation, knowledge, communication both sides. The ability of social pedagogue effectively organize and implement design technology in social-educational work with large families is an indicator of the high level of its professional competence as design belongs to the advanced innovative technologies of XXI century and is an important social-educational tool care and support large families in difficult life situations.

Based on the above it can be concluded that the use of project activities in the work of social teacher/social worker with large families is an innovative creative technology of solving different problems this type of families that enables for experts successfully implements the goal and tasks for socio-educational assistance and support of large families. Prospect of our research is scientific support implementation the socio-educational project of help to large families, who are currently vulnerable and in difficult circumstances.

Key words: *the large family, the project activity, the project, the social project, the social-pedagogical project, the project activity in the work with large families.*

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.